

cor / de neu, e per mig venien / del cap, e les celles que parien / ---» (una mica prosificat en JoMartorell, cap. 119, pri., Ag. II, 28; NCL. II, 288.15; Riq., 320.8; cf. *EntreDL* I, 215); pas rememorat en un capítol posterior: «aquell primer dia que-us viu, vestida de brial de cetí negre ---, ab los cabells hun poc scampats que semblants a *madexes* d'or respandien, e la color de la vostra cara ---» (Ag. II, 281). «Dones --- / són cantiplores, / grunyents poliges, / ubertes ciges, / pintat carner, / sens centener / són la *madexa*, / e joc de flexa / per cego fet / ---», JRoig (*Spill*, 7801). «Aspiar lo fil: ducere filum in alabrum; lo ram o *madexa*: panus, mataxa; lo dabanell ---», OPou (*ThPu.*, 211).

Usat fins avui en tots els dialectes, si bé amb caràcter més general en val., bal. i cat. occid.; fins al cim dels Pirineus: *madéïxa* pertot a Cardós i Vall Ferrera (1932-4); car a Bna. i més al NE., tot i essent *madeixa* conegut i usat, li fa força concurrència TROCA (que alguns, com a Tavascan, diferencien, amb *madeixa* menys grossa que *troca*).

En llatí no sembla ser mot de la llengua de sempre, i no té formació indoeuropea, però tampoc no és d'entrada tardana, sinó ben documentat des del S. II a. C. (Lucili); i, a desgrat d'una variant *metaxa* (que és de data posterior), encara menys hem de pensar en procedència del grec, on solament apareix en època tardana: un i altre degueren ser de procedència oriental.

En llatí designa fil o seda crua, però apareix en quasi totes les llengües romàniques d'occident (fins francès, on aviat s'antiquà), i en totes convertit en el significat que té en la nostra llengua. Potser enlloc del nostre territori es mostra tan descabdellat popularment com en val.: no descartem que hi hagi alguna relació amb el significat llatí en l'aplicació especial a la seda: les *maïsses* de seda fetes a Algemesí (1962): tenen força renom; també es nota per allà l'aplicació a d'altres fibres (que no sé d'altres zones): a Olocau de Carraixet, on *maïssa* es contrau en *maïxa*, es pot dir de l'espert: una *m.* d'espert consisteix allí en una lligada de 12 voltes, en la forma del signe matemàtic d'«infinit».

Interessants formes arcaïques, en el gc. *mada(i)cho* del poeta d'Armanhac (S. XVII), D'Astròs; Roergue *mādāysoû* «petit écheveau, écheveau de fil à coudre» (Vayssier, s. v. *escogno*) (cf. *mudaixó* a BODOIX); arag. ant. *madaxa* (1356, 1397); basc *mataxa* (només en dialectes or., *mataxa*). I fa aparició en mossàrab: d'on el mall. *MATEIXA*, nom d'un antic ball popular, amb moviments a manera de rigodon, que trenen els dansaires (ací II, 905b28-31, 906a47, 998a23-24); i el NL col·lectiu *Mataşıareş*, lloc prop de Granada on nasqué, el 1256, el famós gramàtic i tradicionista Ibn Hayyan (Simonet, *Descr. del R. de Granada según los Ar.*, 187): per ventura amb el sentit d'«espertals» (cf. les *maïxes* d'Olocau).

Com he indicat en *Lleures i C. d'un Filòleg*, p. 250, el tractament de *ax*, en aquest mot, en *eix* i no *aix*, no s'ajusta al que esperaríem segons la regla trobada per Grammont; qui sap si es relacionaria això amb l'especial arrelament en terres mossàrabs?; més aviat, llavors, amb caràcter d'ultracorrecció; si bé és veritat

que s'hi poden suggerir explicacions auxiliars catalanes, per raons especials de tipus formal, potser la freqüència de la posició davant *e*, plural *madeixes*; o una acció d'etim. pop., en certa mesura, per influència de *teixir* i de *deixar*: el poble, a causa de *manat*, quasi-sinònim, pogué descompondre'l mentalment en «allò que la *mà deixia* per a la *teixidora*».

DERIV.: *Madeixar. Madeixeta. Amadeixar* o *emma-deixar*; *madeixonar* (cf. *mudaixó* en BODOIX). *Desmadeixar*: *desmadeixat*, que el DT.O. 1647 remet a *esbullat*, i Belv. o Lab. 1839 donen com a «embullat»; però que Verdaguer va usar en un sentit més semblant al del cast. *desmadejado* «las, faible», «flojo»: «per negres fondàries empenyent-se, d'abís a abís rodassen *desmadeixats* assí», *Atl.* v, 12(2)b en l'original i en l'ed. de 1877; *desmadeixament*; *esmadeixar-se*.

Madera, ben desafinat el que en diu *AlcM* «s'ha introduït bastant en el català vulgar», car no l'he sentit mai en el Princ. ni absolutament enlloc, fora del País Val. (també, doncs, a Mall.?). Castellanisme vergonyós, amb el qual no crec que ningú vulgui transigir.

Madera, madero, madís, V. materia Maddò, V. dona Madoganya, madugany, V. magaryar Madoixa, V. maduixa Madolar, V. magolar Madona, madonejar, madonia, V. dona Madral, V. mare Madrava 'malesa, matissar', *V. almadrava*; on hauria calgut dir que no és sols del Nord del País Valencià, car també vaig sentir *madràba* a Alzira («llenyà baixa de monte», 1962) i no és absent de la toponímia de les Illes *Madràs, V. matràs Madrastra, V. madastra (MARE) Madremonier, madremunyat, V. matrimoni (MARE) Madrenya*, pres del castellà ALMADREÑA 'esclop' (DCEC) *Madrèpora, V. mare Madrés*, accentuació errada, inexistent, per *Màdres* (< indoeur. MATRES 'deus o mares d'aigua')

MADRIGAL, pres de l'it. *madrigale* d'origen incert, veg. DCEC/DECH. □ 1.ª doc.: Belv.; en it. des de c. 1320; cast., 1553.

DERIV.: *Madrigalesc*. De la variant (sobretot it.) *madrial(e)* sembla extret un b-emp. *màdries* 'enraonies, contarelles' (*AlcM*), potser interpretat una mica esbiaixadament per la mestra de Llofriu que ho donà a conèixer, a causa del cast. *comadrosos*.

Madriguera, V. mare Madroc, madrocar, V. alma-droc, on cal afegir que amb usos figurats també existeix a Eivissa («*madroch*: enredro», PzCabr.); i el verb der. *madrocar* a Men.: «*madruçar*: massolar, maurar, pigar fort» (Ferrer Ginart, *Rond.*, 221); BDC xx, 228; dades que acaben de confirmar que en cat. la terminació que s'imposà era en *-oc. Emmadroc, -ocar*.

+*Madrony*: veg. MADRONO, DCEC/DECH, 'arboç', mot castellà l'àrea del qual degué entrar fins a un franja estreta i llarga del Sudoest valencià; on, però, es troba petrificat en la toponímia, i no consta que resti viu enlloc, si no és a la vila extrema de la Font de la Figuera: allí em digueren que a la partida *El Madronyal* hi ha moltes *madroçeres* i *madroços*;